

EEN STAATJE VAN NIKS

Caroline de Gruyter bij Singel Uitgeverijen

Zwitserlevens

Het vervloekte paradijs

Beter wordt het niet

Je zult maar met iedereen ruzie hebben

CAROLINE DE GRUYTER

Een staatje van niks

DE GEUS

De totstandkoming van dit boek werd mede mogelijk gemaakt door
een subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

© Caroline de Gruyter, 1997, 2024

Een staatje van niks verscheen eerder onder de titel
Het koffiehuis van Mohammed Skaik – En andere taferelen
uit speelgoedstaatje Gaza bij Uitgeverij Bert Bakker

Omslagontwerp Steven van der Gaauw

Typografie binnenwerk Crius, Hulshout, België

ISBN 978 90 445 5011 5

NUR 320

A man who has just come in from the rain and dried his body and put on dry clothes is more reluctant to go out again than another who has been indoors all the time. The trouble with our new nation – as I saw it then lying on that bed – was that none of us had been indoors long enough to say ‘To hell with it’.

Chinua Achebe, *A Man of the People*

Inhoud

Voorwoord – ‘Een staatje van niks’	9
Inleiding	18
1 Zonen van het geweer	31
2 De enige echte onafhankelijke mensenrechtenactivist	48
3 Het koffiehuis van Mohammed Skaik	62
4 Papa is in de hemel	75
5 Tumult in het parlement	89
6 De smeerlap van de Siamsteeg	104
7 Een natie van bedelaars	117
8 Sjalom op Gaza International Airport	136
9 Een warm nest	151
Verantwoording	169

Voorwoord – ‘Een staatje van niks’

Dit boek verscheen zevenentwintig jaar geleden voor het eerst. Het gaat over het alledaagse leven in de Gazastrook in de jaren na de Oslo-akkoorden van 1993. En over hoe de Palestijnen, die daarbij autonomie hadden gekregen, na de Israëliësche bezetting hun zelfbestuur begonnen in te richten. Het was een tijd van hoop, van bedrijvigheid, van opbouw. Helaas liepen de dingen vrij snel van de rails. Toen al. Daarom verschijnt dit boek nu opnieuw, om enige context te geven bij de ongelooflijke eruptie van het Israëliësch-Palestijnse conflict. Want de wortels van het ongeëvenaarde geweld van vandaag – eerst de moordpartijen en gijzelnemingen van Hamas in Israël op 7 oktober 2023; daarna de systematische destructie van de hele Gazastrook door het Israëliësche leger, die nu al drie maanden duurt – liggen voor een deel ook in die beginjaren van de Palestijnse autonomie.

Tussen 1994 en 1996 woonde ik in Gaza-Stad. Daarna verhuisde ik naar Jeruzalem, maar elke twee weken zat ik wel een paar dagen in Gaza. Ik logeerde altijd bij vrienden. In die tijd keek iedereen natuurlijk anders naar Gaza dan nu. Ik ook. Ik zag de opbouw van het Palestijnse zelfbestuur vooral als een experiment van *statebuilding*, mogelijk geworden omdat er voor min of meer bevroren conflicten als deze na het eind van de Koude Oorlog ineens ruimte kwam voor oplossingen. In Gaza werd een beetje geschiedenis gemaakt. Als burger van een redelijk aangeharkt land als Nederland ben je gewend dat allerlei

overheidsvoorzieningen en -instanties er domweg zijn, en sta je er zelden bij stil hoe die tot stand zijn gekomen. Hoe, vroeg ik me in Gaza steeds af, ging dat bij ons in het begin? Hoe ontstaan de rechterlijke macht, de vuilnisophaal, de ministeries of de burgerlijke stand? De Palestijnen gaven me de kans om dit proces van heel dichtbij op te tekenen.

De taferelen die ik in dit boek beschrijf, laten zien dat dit voor de door en door gepolitiseerde oud-PLO-strijders die met Yasser Arafat in 1994 uit Tunis waren gekomen verre van eenvoudig was. Velen werden van de ene dag op de andere managers, zonder dat ze daar de capaciteiten voor hadden. En diegenen die wel konden managen of inhoudelijke expertise hadden, werden vaak in de wielen gereden door de politiek. Dit boek is niet echt positief over het Palestijnse zelfbestuur – verre van, eigenlijk. Het laat zien hoe de Palestijnen er al vrij snel een potje van maakten. Maar wat al spoedig ook heel duidelijk was, was het feit dat Israël absoluut niet van plan was om de Palestijnen echt soevereiniteit te geven. Ze kregen er met veel hangen en wurgen wat symbolen van – de vlag, een vliegveldje, eigen postzegels – maar niet de macht die erbij hoort. Bovendien zaten de meeste Palestijnen vanaf eind 1994 (en niet na Hamas' machtsovername in Gaza in 2007 pas, zoals velen denken), na een serie zelfmoordaanslagen in Tel Aviv, Jeruzalem en andere Israëlische steden, volledig opgesloten in Gaza. Overal verzezen Israëlische checkpoints, afsluitingen, hekken en betonnen wegversperringen. Overal had je Israëlische pasjes voor nodig: voor familiebezoek op de Westelijke Jordaanoever, afspraken in het ziekenhuis, of simpelweg om naar het vliegveld in Jordanië of in Israël te kunnen. Het aanvragen van die pasjes kon weken duren. Vaak kwam de toestemming pas als de reistermijn al verstreken was, of werd een eerder verleende vergunning plotseling ingetrokken omdat er een of andere Is-

raëlische oekaze werd afgekondigd of omdat er een plotselinge calamiteit was. Zelfs ministers en parlementariërs overkwam dit geregeld. De frustratie over al die beperkingen, en over de willekeur waarmee dat gepaard ging, was in mijn dagen al enorm. Het was duidelijk dat de bezetting niet voorbij was. Ze was eerder van aard veranderd.

Maar in die tijd werd er nog iets opgebouwd. Er was nog een vredesproces, zij het met meer ups dan downs, en velen hadden nog enige hoop dat er op een dag een Palestijnse staat zou komen en dat het leven dan beter zou worden. Ondanks het wanbeleid en de groeiende corruptie van de Palestijnse Autoriteit (PA) en de woede over de Israëlische bevoogding van Gaza zit er veel monterheid in dit boek. Het is nu moeilijk meer voor te stellen, maar ik heb wat afgelachen in Gaza. Veel jonge Palestijnen die in het buitenland hadden gewoond en gestudeerd, kwamen terug *'to help build the homeland'*. Ze openden bedrijfjes, gingen op ministeries werken, zetten ngo's op. Iedereen zette de schouders eronder. Iedereen had plannen die hij wilde uitvoeren. Er waren feestjes, alles was reden om vrienden uit te nodigen. Iedereen had tegenslagen en frustraties, maar velen probeerden dat te relativeren met grappen en de diepgegroeide overtuiging dat een volk dat al zoveel beproevingen doorstaan heeft dit ook nog wel de baas kan. Die onverstoorbare houding leidde vaak tot hilarische, absurde of ontroerende tafereelen. Nu ik mijn eigen hoofdstukken na bijna drie decennia voor het eerst heb gelezen, valt me die weerbaarheid sterk op.

Vandaag de dag lees je dit boek anders, natuurlijk. Gaza staat niet meer voor opbouw of statebuilding, want het experiment is mislukt. Gaza staat nu voor afbraak, voor pure destructie. De bitterheid die destijds onder de humor schuilging domineert alles. Er valt om helemaal niets meer te lachen. Niet alleen vernietigt

Israël uit blinde wraak voor Hamas' slachtpartijen al maandenlang flatgebouwen, ziekenhuizen en scholen, het bombardeert ook systematisch al die symbolen van de Palestijnse (semi-)onafhankelijkheid die in dit boek aan de orde komen naar de vergetelheid: het gerechtsgebouw, het Palestijnse parlement, ministeries, zelfs het mooie Palestijnse museumje in Gaza. Van de 2,3 miljoen inwoners van Gaza hebben er nu, begin januari 2024, al 23.000 het leven gelaten door Israëlische bombardementen en beschietingen. Ofwel, een op de honderd Gazanen is al dood. Dit is massamoord. Intussen spreken Israëlische ministers steeds openlijker over de mogelijkheid om de Palestijnen te laten 'vertrekken' uit Gaza – ofwel om ze Egypte in te vege. Om ze het leven zo onmogelijk te maken dat ze niet anders kunnen dan weggaan. Dit komt neer op etnische zuivering. Voormalige Israëlische kolonisten die in mijn tijd nog in de Gazastrook in zwaarbewaakte nederzettingen woonden en in 2005 door het Israëlische leger zijn verwijderd, dromen alweer van terugkeer naar 'hun' palmenstrandjes aan zee. Sommige makelaars in Israël promoten die plekken zelfs weer.

Niemand had kunnen voorzien dat de Oslo-akkoorden in zoveel bloed zouden worden gesmoord. En dat dit de hele regionale orde zou destabiliseren – terwijl ik dit schrijf, vragen Europese landen hun landgenoten om Libanon te verlaten vanwege het aldaar oploeiende geweld, hebben Houthi's in Jemen de Rode Zeeroute voor vrachtverkeer naar Amerika en Europa afgesloten en staan Israëls vredesakkoorden met de buurlanden onder immense druk. Maar wat mij bij herlezing trof is het aantal mensen in Gaza dat meteen al in 1994 al zei dat de autonomie van het Oslo-proces toch op niets zou uitlopen. Ze zeiden omineuze dingen als: 'We kunnen niet altijd vechten.' Of: 'In elk gevecht heb je pauzes nodig om op krachten te komen.' Zij hadden al

snel het gevoel dat de Israëlische bezetting was omgezet in een ander soort bezetting – eentje per afstandsbediening, waaraan hun leiders nog meewerkten ook.

Die gedachte typeerde ook de houding van veel Hamasleden en -sympathisanten destijds: laat de PLO het experiment maar aangaan met Israël, wij hebben er geen fiducia in, onze tijd komt wel weer. Hamas, dat lang gesteund werd door Israël omdat het de PLO zou verzwakken, was op zijn best ambigu over de Oslo-akkoorden. Gematigde Hamasleden zeiden dat ze zelf aan de knoppen wilden zitten. Sommigen ‘verlieten’ de partij en werden minister, bij wijze van test. De rest wachtte geduldig tot het politieke tij keerde.

Het duurde lang. Maar nu, dertig jaar na de Oslo-akkoorden, is het gebeurd: net op het moment dat iedereen dacht dat de Palestijnse zaak er niet meer toe deed, is het tij inderdaad gekeerd. Berooid, geografisch versnipperd en politiek verdeeld en gemarginaliseerd, moesten de Palestijnen toezien hoe Israël diplomatieke betrekkingen aanging met Golfstaten en andere Arabische landen die voorheen in elk geval nog voor de vorm voor de Palestijnse belangen zeiden op te komen. Naar de Palestijnen luisterde niemand meer. Dat was het moment waarop Hamas toesloeg. Met catastrofale gevolgen. Hamas’ moordpartijen op ongeveer 1200 Israëli’s haalden in Israël bij velen de oude trauma’s van de Jodenvervolgingen en de Holocaust naar boven. Waren ze dan zelfs in eigen land niet veilig? Alle remmen gingen los. Waarmee bij veel Palestijnen het trauma van de Nakba bovenkwam: het moment in 1948 waarop de staat Israël werd gesticht en 700.000 Palestijnen huis en haard verlieten – om nooit meer terug te keren. Beelden van de honderdduizenden Gazanen die zuidwaarts richting Egypte sjokken, verdreven door het Israëlische leger, doen denken aan foto’s van de Nakba.

De ratio heeft de regio verlaten. Israël en de Palestijnen draaien eigenlijk alleen nog op pure overlevingsinstincten. Assertieve regionale machten als Iran en Rusland maken er dankbaar gebruik van en proberen het conflict verder te internationaliseren.

Niemand wist in 1994 dat het zo zou aflopen, natuurlijk. Maar toen ik de regio verliet, in 1999, was ik vrij pessimistisch. Alles, werkelijk alles, stond toen al in het teken van het Palestijns-Israëliëse conflict, dat, anders dan velen hadden gehoopt, niets oploste. Mijn oude vrienden uit Gaza zijn er in de loop der jaren bijna allemaal in geslaagd weg te komen. Ze wonen verspreid over de hele wereld. Af en toe zie ik een van hen nog, in een Weens café of een Frans zomerhuis.

Van 'ons' oude Gaza is niets meer over. Het huis waarin ik woonde, in de wijk Rimal (Gaza-Stad), is op geen kaart meer terug te vinden. 'Ons' montere wereldbeeld van na de Koude Oorlog bestaat ook niet meer. Het geloof dat brute macht in de wereld kon worden ingedamd in een mondiaal regelsysteem waarin rechten voor iedereen lagen besloten – juist ook zwakkeren en minderheden – is in deze geweldsexplosie gesmoord. In die zin gaat dit conflict óók over ons, Europeanen. Wij moeten ons dit aantrekken. Europese landen moeten hun best doen om een staakt-het-vuren tot stand te brengen. Het feit dat ze dat tot nog toe niet hebben gedaan, maakt hen in zekere zin medeverantwoordelijk voor de escalatie van dit conflict, en voor de gevolgen ervan.

Europese landen zijn traditioneel verdeeld over het Midden-Oosten, maar door de bank genomen zijn ze tegenwoordig veel pro-Israëliëser dan twee, drie decennia geleden. Toen ik in Gaza woonde, steunden vooral Duitsland en Nederland Israël, uit schuldgevoel voor de Holocaust, door dik en dun. Europese landen als Spanje en Italië hadden warme banden met de

Arabische wereld. Daarmee kwam Europa altijd op een soort gematigde middenpositie uit. Vlees noch vis. Maar Europeanen werden toen wel gezien als *honest brokers* in de regio. Ze dekten Israël, maar hadden ook altijd oog en oor voor Arabische standpunten.

Om meerdere redenen heeft Europa die middenpositie in de afgelopen jaren verlaten. Dat heeft meerdere redenen, zoals de westerse antiterrorismefocus na 9/11, de uitbreiding van de Europese Unie met pro-Israëlische landen als Hongarije en Tsjechië en de plotselinge afhankelijkheid van Israëlische wapens voor de oorlog in Oekraïne. Dit leidde ertoe dat bijna elk Europees land na de gruweldaden van Hamas op 7 oktober blind de kant koos van Israël. Ze veroordeelden Hamas, maar niet Israël. In het begin was dat te begrijpen. Maar zelfs toen er al veel meer Palestijnen waren gedood dan Israëli's bleven Europese regeringen en zelfs de voorzitter van de Europese Commissie (een Duitse) dit doen. In sommige Europese landen wordt het zwaaien met de Palestijnse vlag gelijkgesteld met steun voor terrorisme, en zijn pro-Palestinademonstraties verboden. Dit is natuurlijk absurd. Heeft men in de kantelarijen en ministeries in Europese hoofdsteden nog niet ingezien dat Israël met zijn industriële platgooien van Gaza niet alleen bezig is om de populariteit van Hamas onder Palestijnen te vergroten, maar ook om een nieuwe generatie Israëlhaters te kweken – Hamas 2.0, of erger?

De laatste weken worden Europese regeringen door Europese burgers, die gelukkig meer nuance zien en zich vaak schamen voor de opstelling van hun eigen regeringen, tot de orde geroepen. Regeringsleiders als Emmanuel Macron en Olaf Scholz zeggen nu, uit vrees dat die onvrede hun samenlevingen destabiliseert, schoorvoetend dat Israël geen burgers moet doden. Maar daar laten ze het bij, althans publiekelijk. Dit kost Europa

krediet, wereldwijd: hoe kan het dat Europese leiders Russische agressie in Oekraïne luidkeels veroordelen, maar de Israëlische agressie in Gaza blijven goedpraten?

Europa is een *soft power*. Het kan geen vrede brengen in het Midden-Oosten. Wat het wél kan doen, is meer z'n best doen om deze oorlog te stoppen, door Hamas en Israël, allebei, te pressen tot een staakt-het-vuren – via de VN en andere internationale organen en in hun eigen betrekkingen met Israël. Europa is de grootste handelspartner van Israël. Er zijn allerlei registers, diplomatiek of niet, die Europeanen kunnen opentrekken.

Tot slot nog twee opmerkingen. Allereerst over de toon van dit boek: bijna afstandelijk, weinig persoonlijk. Nu zou ik het vermoedelijk anders doen. Ik zou schrijven over mijn twee auto's die door het Israëlische leger werden opgeblazen, die natuurlijk nooit vergoed werden – integendeel: alle soldaten die het gezien hadden, werden overgeplaatst zodat ik geen getuigen had en nooit kosten kon claimen. Ook die keer dat ik hoogzwanger op een Israëlische checkpoint bij Hebron werd tegengehouden, zou in het boek belanden. Uiteindelijk kon ik met mijn Nederlandse perskaart en paspoort een generaal in Tel Aviv bellen, die de betreffende soldaten beval om mij naar huis te laten gaan. Ik was nog geen uur thuis of ik beviel van mijn eerste kind. Als ik een Palestijn was geweest, had ik wellicht op dat checkpoint moeten baren. Ik zou schrijven over mijn moeder die me kwam opzoeken in Gaza en door achterdochtige soldaten ('Kent uw dochter Palestijnen? Wie dan?') eindeloos op het vliegveld bij Tel Aviv werd vastgehouden. Enzovoort. Al die anekdotes zeggen iets over de algehele politieke situatie, waarvan we intussen de desastreuze afloop kennen. Destijds, als jong verslaggever, kende ik die niet en opereerden we allemaal in een andere tijdgeest.

Mijn laatste opmerking betreft de titel van dit boek. Mijn werktitel luidde destijds *Een staatje van niks*. Dit gaf de situatie in mijn ogen aardig weer. Maar mijn toenmalige uitgever vond die titel te negatief. Negatieve boeken verkopen niet, zei hij. Daarom koos hij (ik zat ver weg) voor *Het koffiehuis van Mohammed Skaik* als titel, naar het hoofdstuk van de Palestijnse minister van Telecommunicatie bij wie ik maandenlang 's ochtends op kantoor koffie ging drinken omdat het de enige manier was om een telefoonlijn te krijgen (een van de tragikomische verhalen in het boek). Helaas weten we intussen dat Gaza inderdaad een staatje van niks was. Dus heb ik die titel er toch maar weer boven gezet.

Brussel, januari 2024